

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Байденко В.И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимым этап проектирования ГосВПО нового поколения: методическое пособие. – м.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72
2. Мамбетакунов, Э. Методическая подготовка учителя физики в университете [Текст] / Э.Мамбетакунов, Р.У.Исаева // Вестник КНУ им.Ж.Баласагына. Сер. 3. – Бишкек, 2003. – С. 94-99.
3. Исаева, Р.У. Дидактические умения учителя по формированию физических понятий [Текст] / Р.У. Исаева // Вестник. КНУ им. Ж.Баласагына. Сер. 3. – Бишкек, 2001.-№3. – С. 99-103.
4. Усова, А.В. Психолого-дидактические основы формирования у учащихся научных понятий [Текст]: учеб. пособие к спецкурсу /А.В.Усова.– Челябинск: Челябин. пед. ин-т, 1986.– 85 с.
5. Мамбетакунов Э., Исаева Р.У. Мугалимдердин окуучулардын физикалык түшүнүктөрүн калыптандыруу компетенттүүлүктөрү. Окуу куралы. КУУнун “Университет” басмаканасы, Б., 2015, 218 б.

УДК 372.851

DOI 10.58649/1694-8033-2023-2(114)-99-103

Кабылова С.А., Кайдиева Н.К., Таалайбекова Ч.Т.

Ж. Баласагын атындагы КУУ ^{1,2,3}

Кабылова С.А., Кайдиева Н.К., Таалайбекова Ч.Т.

КНУ им. Ж. Баласагына ^{1,2,3}

Kabylova S.A., Kaidieva N.K., Taalaibekova Ch.T.

KNU J. Balasagyn ^{1,2,3}

ORCID: 0009-0005-0234-2738 ¹

ORCID: 0000-0002-2110-8454, SPIN-код: 6750-4327 ²

КЕНЖЕ МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРДЫН МААЛЫМАТТЫК- КОММУНИКАЦИЯЛЫК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРЫН КАЛЫПТАНДЫРУУНУН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО- КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ FEATURES OF THE FORMATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCES OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Аннотация: Бул макалада мектепте билим алуунун башталышы балага жашоодо жаңы позицияны ээлеп, социалдык маанидеги билим берүү ишмердүүлүгүнө өтүүгө мүмкүндүк берди. Ошол эле учурда кенже мектеп курагындагы балдардын көпчүлүгүндө ийгиликтүү социалдык адаптацияга көмөктөшүүчү маанилүү социалдык сапаттарды калыптандыруу үчүн өбөлгөлөр түзүлдү. Маалыматтык-коммуникация коомдук иштерди уюштурууга, аны адамдар ортосундагы жаңы байланыштар жана мамилелер менен байытылышы аныкталды.

Кенже мектеп окуучуларынын коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрүнүн курамында социалдык адаптациясынын каражаттары каралды. Маалыматтык-коммуникациялык компетенцияларын калыптандыруунун өзгөчөлүктөрүн ырааттуу ишке ашырылды.

Аннотация: В данной статье начало школьного обучения позволило ребенку занять новую жизненную позицию и перейти к общественно значимой учебной деятельности. В то же время у большинства детей младшего школьного возраста созданы предпосылки для формирования важных социальных качеств, способствующих успешной социальной адаптации. Определено, что информация и коммуникация обогатят организацию общественных дел новыми связями и отношениями между людьми. Средства социальной адаптации рассматривались в составе коммуникативных способностей младших школьников. Особенности формирования информационно-коммуникативных компетенций реализовывались последовательно.

Abstract: In this article the beginning of schooling allowed the child to take a new position in life and move on to socially significant educational activities. At the same time, the majority of children of primary school age have created the prerequisites for the formation of important social qualities that contribute to successful social adaptation. It is determined that information and communication will enrich the organization of public affairs with new connections and relationships between people. Means of social adaptation were considered as part of the communicative abilities of younger students. Features of the formation of information and communication competencies were implemented consistently.

Негизги сөздөр: маалыматтык-коммуникация, компетенция, кенже класстар, билим берүү, заманбап технологиялары.

Ключевые слова: информация и коммуникация, компетентность, младшие классы, образование, современные технологии.

Keywords: information and communication, competence, junior classes, education, modern technologies.

Адамзат коомун маалыматтык-коммуникация менен байланышсыз элестетүү мүмкүн эмес. Маалыматтык-коммуникация адамдардын жашоосунун зарыл шарты болуп саналат, ансыз адамдын жеке психикалык функцияларын, процесстерин жана касиеттерин гана эмес, бүтүндөй инсанды да толук калыптандыруу мүмкүн эмес. Маалыматтык-коммуникациянын реалдуулугу жана зарылчылыгы биргелешкен ишмердүүлүк менен аныкталат: жашоо үчүн адамдар өз ара аракеттенүүгө аргасыз болушат. Активдүү адам ар дайым баарлашат, анын ишмердүүлүгү башка адамдардын ишмердүүлүгү менен кесилишет. Маалыматтык-коммуникация коомдук иштерди уюштурууга, аны адамдар ортосундагы жаңы байланыштар жана мамилелер менен байытууга мүмкүндүк берет [4].

Кыргызстандын окумуштуулары кенже мектеп курагын социалдаштыруунун жана коммуникациялык көндүмдөрдү өнүктүрүүнүн маанилүү этабы катары аныктап, ийгиликтүү ишмердүүлүктүн ачкычы, баланын келечектеги жашоосунун натыйжалуулугунун жана бакубаттуулугунун ресурсу маалыматтык-коммуникациялык компетенция деп эсептешет [2].

Кенже мектеп окуучуларынын коммуникативдик жөндөмдүүлүктөрүнүн курамында социалдык адаптациясынын каражаты катары, алар төмөнкүлөрдү киргизүүгө болот:

- социалдык багыттагы кенже мектеп окуучусунун инсанынын жеке психологиялык сапаттарынын комплекси (байланыш, эмпатия, жакшы ниет);

- коомдук жана коммуникациялык ишмердүүлүктүн билиминин, билгичтигинин жана көндүмүнүн деңгээли (башкалар менен конфликтсиз баарлашуу мыйзамдарын билүү,
- жүрүм-турум маданиятынын көндүмдөрү, тааныш жана бейтааныш кырдаалда тез багыт алуу жөндөмү ж.б.);
- коомдук жана коммуникациялык иш менен алектенүүнү каалоо жана муктаждык;
- социалдык жана коммуникациялык кырдаалдарды талдоо, адекваттуу баалоо жана өзүнүн абалына көз салуу жөндөмү.

Кенже мектеп курагы – маалыматтык-коммуникация көндүмдөрүн калыптандыруу, коомдук жүрүм-турумду активдүү үйрөнүү, ар кандай балдардын ортосундагы баарлашуу өнөрүн, баарлашууну, сүйлөө көндүмдөрүн, социалдык кырдаалдарды айырмалоо ыкмаларын өздөштүрүүнүн оптималдуу мезгили болот.

Мектепте билим алуунун башталышы балага жашоодо жаңы позицияны ээлеп, социалдык маанидеги билим берүү ишмердүүлүгүнө өтүүгө мүмкүндүк берет. Ошол эле учурда кенже мектеп курагындагы балдардын көпчүлүгүндө ийгиликтүү социалдык адаптацияга көмөктөшүүчү маанилүү социалдык сапаттарды калыптандыруу үчүн өбөлгөлөр түзүлөт. Билим берүү ишмердүүлүгүндө кенже окуучулардын маалыматтык-коммуникациялык жөндөмдүүлүгүн калыптандыруу негизинен социалдык маселелерди чечүү менен аныкталат, бул бүгүнкү күндө башталгыч класстын мугалиминин ишинде өтө актуалдуу милдет болуп саналат.

Жаңы жүрүм-турум адегенде чоң киши менен биргелешип иш-аракетте пайда болуп, балага мындай жүрүм-турумду уюштурууга каражат берет, андан кийин гана баланын өзүнүн жеке иш-аракет ыкмасына айланат (Л.С.Выготский) [1].

Баланын жүрүм-турумун аң-сезимдүү түрдө башкара билген өз алдынча адам катары калыптанышына салым кошуп, тарбиялоо процессин сарамжалдуу куруу үчүн мугалимдер жана ата-энелер эмнени билиши жана түшүнүшү керек?

Кенже мектеп жашынын өзгөчөлүгү, иш-чаранын максаттарын балдарга негизинен чоңдор коюшат. Мугалимдер жана ата-энелер бала эмне кыла аларын жана эмнелерди аткара албасын, биздин милдетибизди аткарууга, биздин эрежелерге баш ийишибизге ж.б.у.с.

Чоң адамдын балада өзүнүн жүрүм-турумун өз алдынча башкаруу жөндөмдүүлүгүн калыптандырууга мүмкүндүк берүүчү негизги шарттар болуп төмөнкүлөр саналат:

- баланын жүрүм-туруму үчүн жетиштүү күчтүү жана узак мөөнөттүү активдүү мотиви бар;
- чектөөчү максаттарды киргизүү;
- жүрүм-турумдун ассимиляцияланган татаал формасынын салыштырмалуу өз алдынча жана майда аракеттерге бөлүнүшү;
- жүрүм-турумду өздөштүрүүдөгү таяныч болгон тышкы каражаттардын болушу [2].

Мектепке келген алгачкы күндөн баштап бала классташтары жана мугалим менен өз ара аракеттенүү процессине кирет. Бүткүл кенже мектеп курагында бул өз ара аракеттенүү өнүгүүнүн белгилүү динамикасына жана үлгүсүнө ээ.

Мектепке көнүү мезгилинде классташтар менен баарлашуу, эреже катары, биринчи класстын окуучулары үчүн мектептеги жаңы тажрыйбалардын көптүгүнө чейин экинчи планга кетет. Балдар мугалим аркылуу бири-бири менен байланышат.

Кенже мектеп окуучулары – маалыматтык-коммуникациялык көндүмдөрдү активдүү өздөштүргөн адам. Бул курактагы өнүгүүнүн маанилүү милдеттеринин бири тең курдаштары менен социалдык өз ара аракеттенүү жана достошуу көндүмдөрүн алуу.

Кенже мектеп курагынын акырына карата тандоо критерийлери бир аз өзгөрөт. Биринчи орунда, ошондой эле коомдук иш жана дагы эле сулуу көрүнүшү. Бул куракта кээ бир жеке сапаттар да балдар үчүн мааниге ээ болот: көз карандысыздык, өзүнө ишенүү, чынчылдык. Жашы өткөн сайын балдар теңтуштар тобунда өз позициясын түшүнүүнүн толуктугун жана адекваттуулугун жогорулатат.

Компьютерди ишке киргизүү билим берүүнүн сапатын жогорулатууга, тарбиялык таасирге жаңы ыкмаларды түзүүгө, окуучулар тарабынан жаңы маалыматтарды алуу жана трансформациялоого багытталган маалыматтык билим берүү технологияларынын жаңы муунун пайда болушуна алып келди.

Кенже окуучулардын маалыматтык компетенциясын калыптандырууда заманбап мектептин натыйжалуулугуна таасир этүүчү маанилүү факторлордун бири – кенже класстын окуучуларынын психологиялык, жаш жана индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн эске алуу. Окуу процессин өркүндөтүү үчүн психологиялык-педагогикалык аспект маанилүү, бул кенже мектеп окуучулардын маалыматтык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун натыйжалуу процессин уюштуруу үчүн башталгыч мектепти өнүктүрүүнүн жалпы тенденциялары жөнүндө түшүнүккө ээ болуу керек дегенди билдирет. [4].

Кенже мектеп окуучуларынын маалыматтык компетенттүүлүгүн, алгоритмдик ой жүгүртүү стилин жана изилдөө жөндөмүн калыптандыруунун негизинде маалыматтык коомдо жашоого даярдоо үчүн башталгыч класстын мугалимдери бул курактын бардык саналып өткөн өзгөчөлүктөрүн эске алышы керек. Эркин ачык диалогдордо, башка адамдар менен маалыматтык өз ара аракеттенүүдө, индивидуалдык жана топтук маалыматтык продуктыларды жана долбоорлорду өз алдынча түзүүдө анын индивидуалдык жөндөмдүүлүктөрүнүн көрүнүшүн жана өнүгүшүн эске алуу менен ар бир окуучунун инсандыгын комплекстүү өнүктүрүүнү камсыз кылуу зарыл. Т.И.Черкашина белгилегендей, бул төмөнкү маалыматтык-коммуникациялык компетенцияларын калыптандыруунун өзгөчөлүктөрүн ырааттуу ишке ашыруу аркылуу мүмкүн болот:

- логикалык маселелерди чечүү аркылуу окуучулардын пикирлерин талдоо жана корутундунун туура формаларын куруу көндүмдөрүн өнүктүрүү;
- этап-этабы менен деталдаштырууга басым жасоо менен иш-аракеттерди алгоритмдөөнүн негиздерин өздөштүрүү;
- маселелерди чечүү процессинде символикалык моделдерди куруу көндүмдөрүн калыптандыруу;
- сүрөт тартуу жана көркөм чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү;
- мектеп окуучулары тарабынан заманбап адамдын коммуникациясынын өзгөчөлүктөрү жана заманбап инсандын маалыматтык коомдогу коммуникация моделдеринин мүнөздүү өзгөчөлүктөрү, билим берүү маалыматынын ар кандай түрлөрү жана булактары жөнүндө билимдердин интегралдык системасын өздөштүрүү;
- мектептин маалыматтык-билим берүү чөйрөсүндө, интернет мейкиндигинде диалог жана кызматташтык мамилелерин түзүү;
- жеке жана топтук маалыматтык продуктыларды жана долбоорлорду түзүү.
- мектеп окуучуларынын инсандык өзүн-өзү ишке ашыруу жана өзүн көрсөтүү мейкиндигин куруунун каражаты катары маалыматтык-коммуникациялык технологияларды билүү жана өздөштүрүү;

- ой жүгүртүүнүн оперативдүү стилин калыптандыруу: тапшырманы формалдаштыруу, андагы логикалык компоненттерди бөлүп көрсөтүү, алардын ортосундагы байланыштарды аныктоо, чечимдин жүрүшүн долбоорлоо жана натыйжаны текшерүү;

- компьютерди жана заманбап технологияларды колдонуу менен жигердүү чыгармачылык үчүн долбоорлоо жана изилдөө жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу [5].

И.Я.Лернер [3] мындай деп белгилейт: «Адамдын маалыматтык компетенциясы жалпы билим берүү билимдерине жана көндүмдөрүнө түздөн-түз байланыштуу, б.а., булар ар кандай окуу предметтерин ийгиликтүү өздөштүрүүнү камсыз кылган өз ара байланышкан билимдер жана көндүмдөр. Кеп конкреттүү предметтин мазмунуна тиешеси жок, бирок билим берүү маалыматын өз алдынча өздөштүрүүгө багытталган, башкача айтканда, дидактикалык деңгээлде «иштейт» көндүмдөр жөнүндө болуп жатат. Бул көндүмдөрдү маалыматтык компетенциянын жалпы билим берүүчү компоненттеринин мазмунуна кошууга болот. Алар адекваттуу мазмундагы маалымат менен иштөө, аларды генерациялоо, берүү, жаттоо жана трансформациялоо жөндөмдүүлүгүн камтыйт. Алар компьютердик компетенцияны андан ары өздөштүрүү үчүн милдеттүү негиз түзөт. «Окуу жөндөмүнүн» негизи башталгыч класстарда түптөлөт. Бул жерде «репродуктивдүү, изилдөөчү же чыгармачылык» тарбиялык иш стилинин калыптанышы аталат [3].

Ошентип, кенже мектеп окуучулардын маалыматтык-коммуникациялык компетенцияларын калыптандырууну өздөштүрүү процессинин ар кандай ыкмаларын жана каражаттарын колдонууга болот. Ошондой эле, кенже мектеп окуучулардын маалыматтык компетенциясынын өнүктүрүү менен заманбап МКТ технологияларын жана иштөө ыкмаларын колдонуу чоң мааниге ээ. Тактап айтканда, педагогикалык чөйрөнү кеңейтүү, кызыгууну стимулдаштыруу, таанып-билүү кызыгуусун жана активдүүлүгүн стимулдаштыруу, таанып-билүүчүлүк ишмердүүлүккө позитивдүү мамилени калыптандыруу, ийгиликтин кырдаалын түзүү саналат.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Выготский, Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – Москва: 2005 – 1136 с. – Текст: непосредственный.
2. Кайдиева Н.К. Кабылова С.А. Применение информационных технологий в обучении Вестник КГУ им.И.Арабаева, 2014. – С.67-70
3. Лернер, И. Я. Формирование и развитие профессионалов в условиях современного образовательного пространства / И. Я. Лернер. – Москва : Издательство Российского университета дружбы народов, 2006. – 64 с. – Текст : непосредственный.
4. Мааткеримов Н.О., Сади Кылыч. Лисейчилердин билимдеринин сапатын маалыматтык технологияларыдын негизинде жогорулатуу// Кыргызстандын ЖОЖдорунун кабарлары, 2016, № 3. – 117-122 бб.
5. Черкашина, Т. И. Формирование информационной культуры у младших школьников через использование информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе / Т. И. Черкашина. – Иркутск: Иркутский государственный педагогический университет, 2012. – 195 с. – Текст: непосредственный.